

**Развитието на
отношенията между
Европейския съюз и
Либия и тяхното
влияние върху
българо-либийския
диалог**

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

**Развитието на отношенията между
Европейския съюз и Либия и тяхното
влияние върху българо-либийския
диалог**

Експертен анализ

Център за изследване на демокрацията

2005

Съдържание

Предговор	3
1. Либийската джамахирия: вътрешнополитическа еволюция и международни отношения.....	4
2. От конфронтация към нормализация: възстановяване на отношенията на Либия с Европейския съюз и водещите западноевропейски държави.....	15
3. Делото срещу българските медици в контекста на нормализацията на отношенията между Либия и Европейския съюз.....	25
Неясните перспективи.....	36

Предговор

Анализът е изработен от екип на Центъра за изследване на демокрацията в рамките на Комуникационната стратегия за присъединяване на България към ЕС. В процеса на неговото изработване бяха консултирани водещи експерти от публични институции и неправителствени организации. Особено важно бе сътрудничеството с представители на дирекция “Близък изток и Африка” на Министерството на външните работи, както и с дипломати и юристи, участвали във формирането на българо-либийските отношения и в защитата на осъдените на смърт български медици в джамахирията.

При изготвянето на анализа са използвани само публични източници и специализирана литература по разглеждания кръг от въпроси.

1. Либийската джамахирия: вътрешнополитическа еволюция и международни отношения

Революционният период в най-новата история на Либия, започнал с Първосептемврийската революция от 1969 г., преминава под знака на конфронтацията на режима на Муамар Кадафи със Запада. Това противопоставяне има своя собствена антиколониална логика – получила формалната си независимост още през 1951 г., Либия все още има ограничен суверенитет, тя е крайно бедна и неразвита държава с преобладаващо номадско население, петролните ѝ богатства облагодетелстват чуждестранните нефтодобивни компании, а външната ѝ политика следва западните интереси. Въпреки отслабването на позициите на традиционните италиански колонизатори след Втората световна война, Либия все повече се обвързва с Великобритания и САЩ, което довежда до засилване на тяхното икономическо присъствие и политическо влияние и до разполагането на техни военни бази на територията на страната.

Затова е напълно логичен фактът, че Първосептемврийската революция възниква и се развива в руслото на арабския национализъм като антитеза на остатъчната колониална зависимост. Полковник Кадафи всячески демонстрира своето възхищение и подражание на символа на постколониалната арабска политика Абдел Гамал Насър. В по-широкия арабски контекст либийската революция, подобно и на баасистките преврати в Ирак (1968 г.) и Сирия (1970 г.), е част от втората вълна националистически революции, последвала Шестдневната война (юни 1967 г.). Трябва да припомним, че тогава само в течение на шест дни израелската армия победи арабските сили и окупира Източен Ерусалим, Западния бряг на р. Йордан, Голанските възвишения и Синайския полуостров. Възникналият в резултат на тази война териториален въпрос е главното препятствие за мира в Близкия изток и неизменна кауза на панарабските по своята идеология и авторитарни по своята същност режими, какъвто е и либийският.

През последвалия период арабските националистически режими затвърждават своята легитимност, мобилизират обществеността за голямата, но неизменно безуспешна панарабска битка срещу Израел, както и срещу неговите западни съюзници начело със САЩ. Насъризмът и баасизмът провъзгласяват арабското единство, освобождението и социализма за цели на тази панарабска революция. Същевременно идейно-политическата индоктринация се съчетава с утвърждаването на стройни системи за тотален полицейски контрол, подчинени на харизматични лидери. Тук се открояват различията между революционните политически системи – докато в Ирак например диктаторът Саддам Хюсейн налага неосталинистки модел на тоталитарно управление, в Либия 27-годишният Кадафи отхвърля заимстваните както от капиталистическия Запад, така и от комунистическия Изток форми на икономически и обществено-политически живот, и си поставя за цел да изгради уникална система на авторитарна власт.

Почти три десетилетия преди Самюел Хънтингтън*, либийският лидер подема своя собствена идейно-политическа конфронтация със западната цивилизация. Той последователно отхвърля съществуващия международен ред с неговото противопоставяне между двете световни антагонистични системи (Запада срещу съветския блок), маргинализирането на Третия свят, както и самата основа на модерните общества – представителната демокрация и свободния пазар.

Третата световна теория, отхвърляща както буржоазната цивилизация, така и безбожния комунизъм, е изложена в неговата “Зелена книга” (публикувана през 1976 г.¹), в която в най-общи щрихи е очертана доктрината за държавата на народовластието, осъществявано чрез институциите на “пряката демокрация” – т.нар. джамахирия. Тази доктрина се свързва с арабско-ислямските традиции от времето на държавата на пророка Мохамед, което в най-голяма степен отговаря на специфичните за бедуинското население на Либия трибалистични порядки и светоусещане. В по-глобален план Кадафи е повлиян както от маоистката доктрина и културна революция, така и от идеолозите на руския анархокомунизъм от XIX век².

Още с първите си стъпки новият режим не само премахва останките на колониализма (ликвидиране на чуждестранните военни бази на либийска територия, установяване на контрол върху дейността на нефтените компании и прогонване на католическите монаси, както и на италианските заселници), но и задушава в зародиш наченките на парламентарната демокрация и отменя конституцията на страната, както и по-голямата част от наследените от кралския режим закони. Авторитарният режим се установява с помощта на укази на Командния революционен съвет – през декември 1969 г. е обнародван т.нар. Акт за защита на революцията, по силата на който се наказва със смърт участието в демонстрации срещу целите на революцията; три години по-късно с нов указ се въвежда смъртно наказание за стачки и за упражняване правото на сдружаване; с Акт 71 от май 1972 г. не само се забранява несанкционираната политическа дейност, но тя е приравнена с национално предателство и т.н.³

Първоначално идейно-политическата трансформация на либийското общество приема формата на “връщане към корените”. Още от началото на 70-те години Кадафи поема курс към ислямизация и арабизация на либийското общество (ликвидиране на казината, нощните локали, забраната на алкохола, премахването на надписите на латиница и въвеждане на изискването всички официални документи да са на арабски език, включително и чрез добавяне на арабска страница към чуждестранните паспорти и т.н.) и въвежда някои елементи на ислямското право – шариата (още от 1972 г. за

* Както е известно, в нашумялата си книга “Сблъсъкът на цивилизациите”, професорът от Харвард Самюел Хънтингтън развива тезата за предстоящата идейно-политическа конфронтация между Запада и мюсюлманско-арабския свят.

¹ През 1976 г. се появява първата част на “Зелената книга”, озаглавена “Решаване на проблемите на демокрацията. Властта на народа”. Следващите ѝ раздели: “Решаване на икономическите проблеми. Социализъм” и “Социален аспект на “Третата световна теория”, са публикувани съответно през 1978г. и 1979 г.

² Според руския изследовател А.Рясов, “Третата световна теория” до голяма степен е сходна с ленинската идея за властта на съветите, както и с децентрализираната система на т.нар. “свободни съвети” на украинския анархист Махно. В нея авторът открива също така влиянието на най-видния представител на анархокомунизма П.А. Кропоткин. (Вж. А.Рясов. “Кропоткин и Кадафи”, <http://novsvet.narod.ru/krap1rasov.html>).

³ Вж. изказване на д-р Мансур Кихия, член на Либийската лига за правата на човека пред Европейския парламент, в: www.europarl.eu.int/comp

углавни престъпления се предвиждат телесни наказания, а пет години по-късно Коранът е провъзгласен за основен закон на страната на мястото на отменената временна конституция). През същия период се провежда и съответната ислямска “културна революция”, в рамките на която е наложена забрана за всички възгледи, противоречащи на исляма.

Подобно и на китайския си модел, “културната революция” на Кадафи е преди всичко основен инструмент за укрепване на личната власт на “Вожда”. В Либия тя първоначално се съпътства с национализацията на ислямската религиозна собственост и с рязкото ограничаване властта и влиянието на ислямските богослови – улемите. В рамките на джамахирията се отстоява тезата, че Коранът като свещена книга и ислямът като официална религия не се нуждаят от посредничеството на духовенството. Предвидимите протести на богословите са овладени с твърда ръка (Вж. Амнести интернешънъл 1998 г.) и Кадафи въвежда свой вариант на секулярен фундаментализъм, присвоявайки си прерогативи в тълкуването на исляма.

Политическата структура на джамахирията претърпява различни структурни сътресения, без обаче да постави под въпрос властта на Кадафи. През 1977 г. просъществувалата само четири години единствена легална политическа организация в страната – Арабският социалистически съюз, е заменена от т.нар. “революционни комитети”. В унисон с “Третата световна теория” е приета Декларация за установяването на властта на народа. Революционният команден съвет се разформирова, а неговите членове се избират в състава на Генералния секретариат на Генералния народен конгрес – своеобразния парламент на Джамахирията*. Последният избира и висшия орган на изпълнителната власт – Генералния народен комитет.

В края на 70-те години Кадафи въвежда сложна система на отделяне на “революцията” от структурите на властта. Полковникът и неговото обкръжение от най-видните политици на страната (Абдулсалам Джалуд, Абу Бакир Юнис Джабер, Хуелди Хемиди и Мустафа Харуби) се отказват от официални постове в държавния апарат. С този ход на практика Кадафи всъщност още по-успешно субординира държавната машина на своята воля, монополизирайки ролята на духовен и идеологически вожд на нацията. Поредната голяма административно-политическа реформа е лансирана през 1994 г., когато полковник Кадафи излага концепцията си за Народните ръководства. Според либийския лидер, Джамахирията е изживяла етапа на централизирана държава и преминава към федерален модел, в който самостоятелни общини постепенно ще изземат административните и икономическите функции на държавата, която ще бъде компетентна единствено по общонационалните въпроси⁴.

Така трансформираната политическа система на джамахирията представлява взаимодействие между двете сфери на властта – първата обхваща държавната администрация и технократичната ѝ върхушка, докато втората и по-висша сфера е представлявана от самия “вожд на революцията” и неговото непосредствено обкръжение, на което обаче е подчинен целия сектор за сигурност. Това позволява на Кадафи да се дистанцира от поредицата от икономически неуспехи на изпълнителната власт, които най-често са следствие на собствените му погрешни стратегически

* За разлика от традиционните парламенти обаче, според Кадафи последният не е законодателен орган, а само форум за обсъждане решенията на базовите народни конференции. Последните избират и ръководителите на местната администрация – секретарите на базовите народни комитети и конференции.

⁴ Вж. Кръстю Илов. Либия на Кадафи, 2004, с.194

решения във вътрешната и особено във външната политика. Ако трябва да опишем тази система с критериите на съвременното демократично общество, ще констатираме, че тя представлява антипод на публичността, прозрачността и отговорността и дори създава впечатление за институционална конспиративност и абсолютна непредсказуемост.

Същевременно, отчуждаването на полковник Кадафи от държавническите функции му дава възможност успешно да гради ореола си на некорумпиран от привилегиите на властта и от съблазните на градската цивилизация революционен пророк, останал верен на бедуинските си корени и на ислямската традиция. Дори физически Вождът се изолира от административните центрове на страната, живеейки в палатката си в района на казармите край град Сирт. Бедуинският протокол, включващ внезапни покани за аудиенция и среднощни пътешествия из пустинята, става задължителен за всички високопоставени чуждестранни посетители, принудени да се впишат в странния бит на полковника.

Подобни идеи кореспондират със забелязваната от редица чуждестранни наблюдатели тенденция към бюрократичен хаос във функционирането на държавни институции и публичните услуги в страната. Но ако хаосът и неефективността са типични за публичната сфера, системата на личната власт на полковник Кадафи и подчинения ѝ сектор за сигурност са нейната противоположност и представляват ефикасен инструмент за гарантиране на властта. Полковникът държи изкъсо чрез лично доверени му лица огромния сектор за сигурност и преди всичко Батальоните за сигурност (Катаиб ал-Амн), които са дислоцирани във всичките големи либийски градове. Негов “контингент” е и военното разузнаване (Истихбарат ал-аскария) и Организацията за сигурност на Джамахирията (Хайат Амн ал-Джамахирия).⁵

Една балансирана оценка на едноличния режим на Кадафи обаче не бива да подминава обстоятелството, че либийският вожд успява до известна степен да проектира своята харизма извън пределите на страната⁶. Във вътрешнополитически план за дълголетие на режима допринася фактът, че формирането на Либия като нация-държава* се извършва под ръководството на Кадафи, което довежда до тясното преплитане между национални идеали и персонален култ. С течение на годините либийците свикват с често екстравагантното и непредвидимо поведение на полковника и го възприемат като някаква даденост на местната и регионалната политика. Елементите на импровизация и непоследователност в действията на Кадафи като че ли съответстват на бедуинската природа и на психологията на обикновените либийци. Освен това, по един парадоксален начин те представляват отдушник за политическо-полицейските репресии. Така съчетанието между насилие, страх и култ към личността на вождя създават основата за неговото наглед необяснимо политическо дълголетие.

Кадафи еднолично определя насоките и приоритетите и формулира инициативите на външната политика на Либия⁷. Негова е отговорността и за десетките

⁵ Вж. www.agentura.ru/dossier/libya/

⁶ Тук трябва да се отбележи, че дори героят на Южноафриканската република Нелсън Мандела нарича Кадафи “един от символите на Африка”.

* Подобен термин е доста условен за панарабската идеология, където съществува само една нация – арабската, а географските очертания на Отечеството се определят “от Атлантика до Залива” (т.е. до Персийския залив).

⁷ Както пише бившият български посланик в тази страна Кръстю Илов, “макар че в Либия има различни правителствени учреждения, които се занимават с външна политика, окончателните решения по всички важни въпроси се вземат от Муамар Кадафи еднолично. Външната политика на Либия е в съответствие с неговата идеология и според неговите директиви.”(Кръстю Илов. Либия на Кадафи, 2004, с.51)

неуспешни и често оценявани като проява на авантюризм проекти за обединяване на арабски държави в различните регионални формати, в които неизменно на джамахирията се отрежда ролята на мотор на единството. Панарабизмът и противопоставянето на Израел под антиционистки лозунги са неизменно декларираните стратегически цели на либийската външна политика. Кадафи обаче не само не получава ключова роля в арабско-израелския конфликт, но Египет и Сирия дори не го информират за съвместната си контраофанзива срещу Израел през 1973 г., известна като Йом Кипур. Независимо от това унижение, амбициозният либийски ръководител не се отказва от различните проекти, насочени към утвърждаване на собствената му роля в арабската политика и към превръщането на джамахирията в средище на юнионистката дипломатия. От втората половина на 70-те години Кадафи повежда борбата срещу “съглашателския” курс към сепаративен мир с Израел, провеждан от египетския президент Ануар Садат. През декември 1977 г. в Триполи е създаден т.нар. Национален фронт на твърдостта и противодействието, в който влизат повечето радикални арабски режими.

Граничешките с мегаломанията претенции на Либия за регионална и световна роля получават неочакван тласък след драстичното нарастване на цените на суровия нефт в началото на 70-те години⁸. Бързото нарастване на нефтодоларовите ресурси позволяват на Кадафи да създаде система от привилегии, осигуряваща му лоялността на преобладаващата част от служителите в държавния апарат, органите за сигурност и армията.

Съчетанието между благоприятната международна конюнктура и развитието на този най-важен отрасъл на либийската икономика създава и нужните ресурси за финансирането на скъпоструващи външнополитически инициативи, както и за по-нататъшно развиване на лидерските претенции на джамахирията и нейния ръководител. Ако по отношение на Запада Кадафи започва да прилага формулата “нефт и политика”, спрямо радикалните си съюзници той използва нейната производна – “нефтодолари и политика”. Всъщност това е и онзи магнит, който превръща Триполи в любима дестинация на различните професионални революционери, “терористи с кауза” и представители на опозицията от различни държави в света⁹. След като се разочарова от довчерашните си съюзници – арабските монарси и президенти – през разглеждания период Кадафи до голяма степен залага на субверсивните политически течения и структури, чиято цел е превръщането им в алтернатива на прозападната арабска политика. В контекста на Палестинското съпротивително движение например, Кадафи подкрепя крайни радикални и открито терористични структури, които се противопоставят на сравнително по-умерената линия на Фатах и нейния лидер Ясер Арафат. Така през 70-те и 80-те години Триполи създава свои лобита в арабско-ислямския свят и в Африка, като същевременно установява тясно сътрудничество и финансира радикални и терористични групи в Западна Европа.

⁸ Тук трябва да отбележим, че дори преди петролния бум от 1974 г., поредицата от мерки по ограничаване ролята на западните нефтени компании в Либия дават внушителни финансови резултати. Получаването на контролния пакет на нефтодобивните предприятия в резултат на мерките по национализацията на тази индустрия, договарянето на много по-изгодни за Либия цени на суровия нефт, открояването на големите конкурентни предимства на либийския нефт пред този от Персийския залив и преди всичко близостта на страната до западноевропейските и до американските пазари, позволяват на Триполи да натрупа солидни валутни резерви и да ги използва за развитието на страната.

⁹ Според авторитетния арабски всекидневник “Ал-шарк ал-аусат”, съюзниците на Триполи през този период включват терористи от типа на Абу Нидал и Карлос, екстремистки движения като “Тупамарос” и “Черните пантери”, ИРА и Shining Path. (www.asharqualawsat.com/print/default.asp?did=id253880)

Същевременно още от първите години на либийската революционна власт се проявява тенденцията радикалните националистически и религиозни идеи да се съчетават с прагматизма. Търговско-икономическите отношения с редица западноевропейски държави в една или друга степен са “деполитизирани”. Тогавашият френски посланик в Триполи разказва в спомените си за сближаването между Триполи и Париж, което има конкретни измерения във военната и търговската сфера. В резултат на този прагматизъм Кадафи се снабдява както с десетки свръхзвукови френски самолети “Мираж”, както и със съветски танкове¹⁰. Още на този първоначален стадий от международните контакти на новия режим проличава склонността на Кадафи и неговото обкръжение към използването на вътрешните противоречия между западноевропейските държави, както и между капиталистическия Запад и комунистическия Изток.

Сложно и противоречиво е поведението на Кадафи спрямо Съветския съюз и тогавашиите му сателити от Източна Европа. Първоначално либийският лидер възприема крайно враждебно безбожния комунизъм и искрено приветства освобождаването на Египет от съветска опека след прогонването на военните експерти от тази страна през 1972 г. Това обаче не му пречи да закупува голямо количество съветско оръжие и да развива взаимноизгодно икономическо сътрудничество със социалистическите страни. През 1976 г. Кадафи е посрещнат триумфално в Москва като виден деец на антиимпериалистическото движение, приет е от тогавашиите висши съветски ръководители.

Стопяването на ледовете между Триполи и Москва способства и за установяване и развиване на успешни търговско-икономически отношения между Либия и комунистическа България, получили импулс от реализираните политически контакти на най-високо равнище. Проарабската позиция на България по израелско-палестинския въпрос допринася за предоставяне на редица улеснения пред българското проникване в Либия – даване на обекти без търг, приоритет за някои български стоки, приемане на специалисти и особено при закупуването на оръжие, боеприпаси и осъществяване на военни ремонти.¹¹ Износът на продукцията на българския военно-промишлен комплекс съставя до 60% от стокообмена на България с тази страна.¹² През 70-те и първата половина на 80-те години в Либия се настаняват и големите български инженерингови предприятия, начело с Техноекспортстрой. Броят на българските специалисти достига според различни оценки над 15 хиляди души.

Своята мисия в района на Средиземноморието Либия вижда в превръщането на този басейн в “море на мира” чрез ликвидиране на чуждестранните военни бази и извеждане на флотите на несредиземноморските държави.¹³ За разлика от други регионални оси на външнополитическата дейност на Триполи, именно в Средиземно море либийският режим съумява да изгради трайни отношения на сътрудничество със стабилен партньор – остров Малта. От началото на 70-те години между двете държави се очертават общи интереси, насочени към ограничаване на чуждестранното военно присъствие на тяхна територия и в района на Средиземноморието. През 1984 г. Либия и Малта подписват Договор за дружба и сътрудничество – Либия се превръща в

¹⁰ Ги Жоржи. Кадафи. Пастирът от Сирт, с.60

¹¹ Вж. Киряк Цонев. Новите реалности в арабския свят и българо-арабските отношения, сп. “Международни отношения”, бр.2/1994 г., с.69

¹² Пак там, с.70

¹³ Вж. Кръстю Илов. Либия на Кадафи, С.2004, с.128

основният доставчик на петрол за Малта, а чрез създадената още от средата на 70-те години либийско-малтийска компания участва в промишлеността в тази страна. Друга средиземноморска държава, с която Триполи развива стабилно икономическо сътрудничество е Турция. В резултат на добрите контакти между двете столици, броят на турските работници в Либия още през 70-те години достига 60 хиляди души. Добри са отношенията на Либия и с Гърция. Що се отнася до Средиземноморския регион като цяло, режимът на Кадафи се стреми да даде тласък на “прогресивната” политика. През 1976 г. Либия е инициатор на Барселонската конференция на представители на прогресивните социалистически партии от Средиземноморието, а година по-късно те създават и своя организация.

Ако резюмираме, въпреки своята конкретна непредвидимост, драматичните поврати и нереализираните проекти и начинания, през разглеждания период либийската външна политика има една константа – превръщането на Либия в регионален център на сила и утвърждаване авторитета на Кадафи като лидер от международен мащаб. Тази амбиция, чиято вътрешнополитическа проекция е запазването на едноличния режим, има няколко основни измерения:

- Утвърждаването на Либия като петролодобивна държава от първа величина и като една от ключово важните участници в ОПЕК, а оттук и засилване ролята ѝ в световната икономика.
- Ускореното въоръжаване на страната с конвенционални оръжия и стартирането на програми за производство на оръжия за масово поразяване, чиято цел е влизането на Либия в ядрения клуб и достигането на паритет с Израел, за който се твърди, че разполага с ядрено оръжие.
- Засилване политическото влияние на Либия чрез превръщането ѝ в средище на алтернативната арабска и африканска политика, както и чрез финансиране на екстремистки и терористични групировки (включително и в Европа) и пряко ангажиране на либийските секретни служби с терористични акции срещу Запада¹⁴.

Може да се каже, че особено след фактическия край на юнионистките проекти за обединяването на страната с други арабски държави в средата на 70-те години, Кадафи с още по-голяма енергия повежда своята собствена “студена война” против регионалното и международното статукво, която представлява проекция на усилията му за превръщането на Либия в център на сила в средоточието между арабския, африканския и средиземноморския свят. При това, след компрометирането на неговите панарабски инициативи и амбиции, в последно време Кадафи се преориентира към Африка като стратегическо поле на своята външна политика.

¹⁴ Арабската преса съобщава и за подобни действия срещу “арабски братя”. Така например, на 31 август 1978 г. видният ливански шиитски деец имам Муса Садр и неговите двама спътници шейх Мохамед Якуб и журналистът Аббас Бадреддин мистериозно изчезват в Либия в деня, в който са приети от Кадафи. И досега няма вест от тях. В друг инцидент вече в наши дни Кадафи е обвинен, че е планирал убийството на саудитския принц Абдалла бен Абдул Азиз. (Вж. www.asharqualawsat.com/print/default.asp?did=id253880)

Засилените външнополитически амбиции и дейности на Либия причиняват периодични колизии на нейните интереси с тези на водещи западни държави. Така например, въпреки доброто икономическо сътрудничество с Франция, през 1976 г. Либия критикува Париж за това, че продава оръжие и на двете страни в блискоизточния конфликт. Още по-сериозни са разногласията между двете държави след ангажирането на Франция във военно отношение в Западна Сахара, Чад и Заир.¹⁵

С Италия, която е особено важна страна за Либия, отношенията също се развиват неравномерно. През 70-те години има няколко инцидента с италиански кораби, а в западната преса се появяват обвинения, че Кадафи финансира италиански радикални политически групировки. През 1975 г. най-после се постига договореност за изплащане на компенсации за собствеността на италианците, прогонени след 1969 г. от Либия. Впоследствие Либия закупува дял от капитала на “Фиат” и развива добри търговски отношения с тази страна. Затоплянето между Триполи и Рим обаче не трае дълго. Задържането в Триполи на 23 италиански риболовци, обвинени в навлизане в либийските териториални води е един от поводите за напрежението между двете столици. Този инцидент е характерен за демонстрираната от Либия склонност към използването на хора като заложници за решаването на свои политически проблеми – в случая Триполи изисква от италианското правителство да даде информация за либийските дисиденти, намиращи се на Апенините.¹⁶

Най-опасни форми придобива конфронтирането на Либия със западните държави през 80-те години, когато в САЩ започва “ерата Рейгън”, а Великобритания се управлява от “желязната лейди” Маргарет Тачър. Засилването на американското военно присъствие чрез разполагането на стотина ракети от типа “Круз” във военната база на НАТО в Сицилия през 1981 г. е възприето в Триполи като поредното предизвикателство на американския империализъм. Изострянето на либийско-американските отношения има няколко върхови момента, първият от които е свалянето на два либийски изстребителя от два американски Ф-14 над Сирт през същата година. Пак тогава е закрито либийското посолство във Вашингтон, след като САЩ са закрили своето посолство в Триполи предишната година. През март 1982 г. американската администрация налага едностранно бойкот върху либийския суров петрол и въвежда контрол на експорта на стоки и технологии за Либия. Четири години по-късно Вашингтон разширява действието на санкциите срещу тази страна.

През 1984 г., в резултат на убийството на британска полицайка с изстрел, произведен от либийското посолство в Лондон, възниква криза и между Великобритания и Либия, която довежда до скъсване на дипломатическите отношения между двете страни. Впоследствие в Либия са арестувани шестима граждани на Великобритания в отговор на арестуването на четирима либийци в Манчестер по обвинения в причастност към терористични акции в тази страна.¹⁷

¹⁵ Кръстю Илов, Цит. съч., с.136

¹⁶ Пак от този период датира страният инцидент със свалянето на италиански граждански самолет ДС-9 летящ по маршрут Болоня-Палермо. За него Кадафи твърди, че личният му самолет се отправил по същото време към Италия за ремонт и че американците, които имали предварителна информация, че той е на борда му, объркали самолетите и свалили италианския (www.cronologia.it/storia/biografie/gheddafi.htm).

¹⁷ Вж. Library of Congress Country Studies. Libya. Britain, in: <http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/quiry/r?frd/cstdy:@DOCID+ly0132>

През март 1986 г. Шести американски флот пресича обявената от Либия за “линия на смъртта” (32 градуса 30’ северна ширина) в залива Сирт. Либийците отговарят с няколко ракети по американски самолети, а американците заглушават радарите и потапят няколко либийски патрулни катера. Апогеят на либийско-американската конфронтация настъпва на 15 април 1986 г., когато американски бомбардировачи, излетели от британска военна база, атакуват два либийски обекта в Триполи и Бенгази, както и резиденцията на Кадафи в Баб ал-Азизия, причинявайки смъртта на десетки граждани, между които и 18-месечната осиновена дъщеря на Кадафи. Непосредствената причина е “либийската следа” в осъществения няколко дни преди това терористичен атентат в западноберлинска дискотека, посещавана от американски военни, в резултат на който има десетки загинали и ранени. Трябва да се отбележи, че американските бомбардировачи излитат от британско летище, и са принудени да минат по обиколен маршрут, тъй като европейските съюзници на САЩ отказват да предоставят въздушното си пространство за целите на антилибийската акция. Поради това бурната реакция на обществеността, както в Либия, така и в другите арабски страни, се насочва против САЩ и Великобритания.

Бомбардировките нанасят удар върху националното самочувствие на Либия и лично засягат Кадафи. Единствената либийска военна реакция обаче е по-скоро израз на отчаяние. Две ракети от типа Скуд-Б са изстреляни към американската база за презареждане на самолети Лоран-С и падат недалеч от италианския бряг. Хронологично следва взривяването на Боинг 747 на американската компания Пан Ам над шотландското градче Локърби. Освен намиращите се на борда му 259 души, загиват и 11 местни жители на това шотландско селище (на 21 декември 1988 г.). По-малко от година по-късно, на 19 септември 1989 г. над небето на Нигер е взривен френски пътнически самолет ДС-10 с 170 пътници на борда. Този път мотивът, приписван на Триполи, е наказването на Париж заради политиката му в Чад, насочена против либийските интереси. Според френските власти, отговорен за терористичния акт е либийският гражданин Абдалла Сенуси – зет на Муамар Кадафи и шеф на външните операции на либийските тайни служби¹⁸.

Предварителното следствие по делото Локърби стига до извода, че са замесени двама либийски граждани – Абделбасет Али ал-Меграхи и Ал-Амин Халифа Фахима, които са служители на либийските тайни служби. Обвинен е и техният шеф Муса Куса. След като в течение на дълги години САЩ и Великобритания безуспешно настояват пред Кадафи да предаде уличените, международната общност и американското правителство налагат санкции срещу либийския режим. Още през 1988 г. Вашингтон забранява на американците да правят бизнес с Кадафи, като предвижда за това затвор до десет години и глоба от 250 хил. долара. През 1996 г. е приет закон (Iran-Libya Sanction Act), чието действие е подновено през 2001 г., с който се налагат санкции на нефтените компании, които не са регистрирани в САЩ и инвестират в Либия¹⁹.

Много по-тежки за Триполи са санкциите, наложени на страната от Съвета за сигурност на ООН. След като Либия отказва да сътрудничи със световната организация по казуса Локърби, на 31 март 1992 г. е приета Резолюция 748, по силата на която се

¹⁸ Шестимата непосредствени заподозрени либийски граждани са назовани от френски съдия през 1998 г. и осъдени in absentia през 1999 г.

¹⁹ При това, нарушителите нямат право да участват в наддаването за щатски държавни поръчки и да получават кредити над 10 млн. долара годишно от щатски банки.

забраняват полети до и от Либия, доставянето на оръжие и военно снаряжение, военни експерти и всякакво сътрудничество във военната област.²⁰ През ноември 1993 г. с Резолюция 883 на Съвета за сигурност се налага допълнително затягане на ограниченията за либийската авиация; забранява се експортът за Либия на определено оборудване за нефтените рафинерии и нефтопроводи; предвижда се по-нататъшно намаляване на броя на дипломатическите служители в либийските посолства зад граница и замразяване на либийските финансови средства и ресурси в чужбина. Единствената връзка на либийската столица с външния свят става фериботната линия, свързваща Триполи с Ла Валета (Малта) и сухоземните комуникации. Така започва продължилата седем дълги години изолация на страната от международната общност.

От своя страна впоследствие САЩ приемат закона “Д’Амато”, според който чуждестранни предприятия и банки, инвестиращи повече от 40 млн. щатски долара в енергийния отрасъл на либийската икономика, се лишават от американски експортни лицензи и от финансиране на техния експорт²¹.

Периодът на изолация има много сериозни негативни измерения за развитието на страната. Според либийски анализ, страната е лишена от жизненоважно оборудване за модернизиранието на нефтодобивната промишленост, транспортната й инфраструктура се претоварва с всички негативни последици, затруднения се усещат в здравеопазването, земеделието и други стопански сфери. За последиците от тях върху социално-икономическото развитие на страната²². В количествено отношение Триполи твърди, че загубите от ембаргото възлизат на 33 млрд. долара, докато Световната банка привежда цифрата 18 млрд. долара.²³ Според бившия посланик на България в тази страна Кръстю Илов, “санкциите създават затруднения за либийската конвенционална военна мощ, съсипват военновъздушните й сили и анулират програмите за производство на оръжия за масово унищожение. Това значително намалява заплахата от страна на Муамар Кадафи към неговите съседи и света. Нещо повече, санкциите на ООН поставят сериозен въпрос за бъдещето на Либия: дългосрочните договори и проучванията в нефтодобивната промишленост рязко намаляват, а с течение на времето се съсипват и останалите отрасли на либийската икономика”²⁴.

През годините на изолация Кадафи залага на различията между западните съюзници в политиката им спрямо Триполи. Западна Европа като цяло заема по-умерена позиция като съчетава санкциите с продължаващо икономическо сътрудничество с джамахирията. Това се дължи както на обстоятелството, че Либия е основен доставчик на суров петрол за страни като Италия, Германия, Австрия, Холандия, Испания, Швейцария и др., така и на стремежа да се избегне ескалация на напрежението в Средиземноморския басейн. Някои наблюдатели дори са склонни да смятат, че продължаването на търговско-икономическите отношения между Западна

²⁰ Вж. www.geocities.com/CapitolHill/5260/748.html

²¹ Този закон обаче не се възприема от европейските държави и през ноември 1996 г. ЕС приема блокиращ закон, който прави незаконно за европейските компании да спазват екстериториалните мерки, които предвижда законът “Д’Амато”.

²² Вж. www.geocities.com/Athens/8744/impact.htm

²³ Това обаче не означава, че през въпросния период Либия е била изолирана изцяло от външния свят. Продължава стокския обмен в нестратегическите области. При това външната търговия на тази страна се осъществява главно с европейските държави и най-вече с тези от ЕС.

²⁴ Кръстю Илов. Цит. съч., с.172

Европа и Либия позволява на Кадафи да запази властта си през периода на международни санкции.

Въпреки тези нюанси обаче, може да се направи категоричният извод, че икономическите санкции се оказват твърде ефективен инструмент за промяна на политиката на либийския режим. По думите на експерта Рей Такей, “същият ресурс, който даде на Кадафи възможността да наруши международния порядък, помогна на световната общност да го сломи”.²⁵ Не по-малки, макар и по-трудноизмерими са последствията в културно-политическата сфера. Либия постепенно се превръща в международен парий, в илюстрация на онова, което американците наричат ‘rogue state’. Джамахирията става страна без чуждестранни посетители, заобикаляна от туристите и поддържаща минимален културен обмен с чужбина. Това обстоятелство засилва негативните последствия от идеологическата индоктринация в духа на “Зелената книга” и превръща националистическата подозрителност по отношение на чужденците в масова нагласа. През разглеждания период страната е лишена от съвременни комуникации, интернет-достъпът липсва, режимът забранява поставянето на сателитни антени по домовете, медиите са тотално цензурирани и равнището им си остава архаично в сравнение с другите арабски страни, а пътуването в чужбина се превръща в скъпо удоволствие за малцина. Случайно озовалият се в Либия чужденец изпитва остро усеждане на извънвремето в един оруелиански свят*.

²⁵ Ray Takeyh. The Rogue Who Came in From the Cold, in: Foreign Affairs, May/June 2001, p.65

- На онези, които биха възприели подобни думи за пресилена метафора, можем да посочим обстоятелството, че в редица либийски градове бяха премахнати названията на улици и сгради, като бяха заменени с цитати от “Зелената книга” на Вожда. Друго доказателство за революционна еуфоричност е преименуването на названията на месеците (например месец “Ханибал”, вместо август), както и промяната на началото на мюсюлманското лятобрене – не от Хеджира през 622-а година, а от рождението на пророка Мохамед. Либийският вестник Ал-Джамахирия дори отчита началото на лятобренето от славната 1969-а година...

2. От конфронтация към нормализация: възстановяване на отношенията на Либия с Европейския съюз и със западноевропейските държави

Безизходицата, в която се оказва Либия във втората половина на 90-те години, и засилващият се външен натиск поражда остри разногласия в политическото ръководство на страната. Решаваща роля за определянето на новия курс на джамахирията има настъпилата тактическа еволюция в поведението на самия Кадафи към частични отстъпки пред Запада в името на запазването на личния си режим. Външно този поврат е представен като естествено развитие на либийската революция към по-голям прагматизъм: „Вече е неприемливо създаването на препятствия между хората...сега е времето на свободния пазар и инвестициите”, заявява полковникът на свикналите с далеч по-войнствени нотки в речите му либийски слушатели.²⁶ Утвърждаването на линията на технократите над тази на националистическите идеолози се съпровожда и с разформироването или маргинализирането на революционните комитети, съставящи масовата база на радикализма.

По процесите срещу либийски граждани и косвено срещу ръководството на страната властите в Триполи заемат двояка позиция: като привеждат международноправни аргументи и отхвърлят обвиненията по същество и в трите случая (атентата над Локърби, взрива в западноберлинската дискотека и този над пустинята на Чад), Либия се съгласява в случая с Локърби да предаде обвиняемите, а впоследствие поема финансова отговорност за действията на обвинените либийски граждани чрез изплащане компенсация на жертвите на трите терористични актове. Започват дипломатически преговори и по случая с убийството на британска полицайка в Лондон през 1984 г.

За Кадафи рисковете от подобен подход се компенсират от перспективата за отменяне на международните санкции и ембарговете ограничения в двустранните отношения със западните държави, както и за завръщане на Либия в международната общност. При това не бива да се изпуска предвид, че Триполи не признава, че е причастна към терористичните актове. С други думи, поемането на финансовата отговорност за тези актове се представя пред местната и арабската общественост именно като сделка, в която под натиска на САЩ и Великобритания страната се вижда принудена да пожертва финансов ресурс, за да излезе от международна изолация. По такъв начин, в пропагандно отношение трите казуса всъщност се използват за да подкрепят тезата, че Либия се придържа към международното право, докато Западът залага на военно-икономическото си превъзходство и на влиянието си върху ООН и другите международни организации и съдебни инстанции.

²⁶ Цит. по Ray Takeyh, Ibidem, p.66

Процесът “Локърби”: Хронологията

На 21 декември 1988 г. самолет на компанията Пан Американ (полет 103) се разбива на територията на селото Локърби в Шотландия. Загиват 259 пътника на борда на самолета и 11 жители на селото, като са причинени и разрушения на къщите му. Разследващата комисията доказва, че катастрофата е причинена от бомба, която избухнала в товарното му отделение. Установено е, че въпросната бомба е попаднала в самолета или от пътници във Франкфурт, или чрез куфар от полета на Ер Малта във Франкфурт.

В разследванията се включват правителствата на САЩ и Великобритания. На 14 ноември 1991 г. американският съд на окръг Колумбия (United States District Court for District of Columbia) официално обвинява двама либийски граждани – Ламен Халифа Фхима и Абдел Басет Али ал-Меграхи. Същият ден шотландската прокуратура (Lord Advocate of Scotland) издава искане за техния арест, което е предадено на страните-членки на Интерпол. Обвиненията са в заговор за убийство и извършване на убийство в съответствие с британския наказателен кодекс, както и в престъпления по Aviation Security Act от 1982 г. Либия, която е член на Интерпол, арестува обвинените и ги поставя под домашен арест.

На 18 ноември 1991 г. либийските власти съобщават, че са получили обвинителния документ. Либийският Върховен съд е натоварен да разследва обвиненията, като представители на либийското правосъдие декларират готовност да сътрудничат със всички юридически власти в съответствие с процедурите на международното наказателно законодателство. Същевременно Либия, която е подписала Монреалската конвенция, се обръща към шотландската прокуратура с предложение за сътрудничество и изисква събраната информация по казуса. Според либийските власти, никой не отговаря на тяхната оферта.

На 27 ноември 1991 г. правителствата на САЩ и Великобритания излизат със съвместна декларация, в която се настоява Либия да предаде обвиняемите, да поеме отговорност за действията на либийски служебни лица, да разкрие цялата информация по случая, с която разполага, да позволи пълен достъп до доказателствата и да заплати съответни компенсации. Същевременно двете държави изготвят преамбюла на бъдещата резолюция на Съвета за сигурност на ООН.

На 17 януари 1992 г. Либия се обръща към Великобритания и САЩ с писма, в които се позовава на Монреалската конвенция и настоява за правото на арбитраж в съответствие с член 14/1 от същата.

На 21 януари 1992 г. Съветът за сигурност на ООН приема резолюция 731/1992, в която се съдържат британско-американските искания към Либия. Резолюцията призовава Триполи да сътрудничи, без обаче да изисква екстрадицията на обвиняемите. Либийският отговор е, че страната вече сътрудничи по случая в съответствие с международното право.

На 3 март 1992 г. Либия се обръща към Международния съд в съответствие с член 14/1 на Монреалската конвенция като настоява съдът да декларира, че страната действа в съответствие със същата. Съдът обаче отказва да се произнесе по случая.

На 31 март 1992 г. Съветът за сигурност на ООН приема нова резолюция – 748/1992, с която призовава към налагане на икономически и политически санкции срещу Либия, ако либийските власти откажат да екстрадират двамата обвиняеми в САЩ или Великобритания. На 15 април същата година санкциите влизат в сила, като се подновяват на шест месеца. Санкциите включват забрана за въздушен трафик до либийски летища, замразяване на либийските финансовите авоари в чужбина, прекратяване на дипломатическите връзки и други търговско-икономически мерки.

На 16 декември 1998 г. Либия се съгласява процесът срещу двамата обвиняеми да се проведе в Холандия от шотландски съд.

На 5 април 1999 Триполи предава двамата обвиняеми на представители на ООН. Същият ден световната организация отменя санкциите срещу Либия.

На 31 януари 2001 г. един от двамата обвиняеми – Абделбасет Али ал-Меграхи – е осъден на 20 години затвор, докато другият е освободен.

На 14 март 2002 г. апелативният съд отхвърля жалбата на Абделбасет ал-Меграхи и потвърждава неговата присъда.

По случая Локърби са направени поредица от дипломатически стъпки към преодоляване на проблема. През пролетта на 1999 г. Кадафи приема искането на ООН (Резолюция 731 на Съвета за сигурност от 1992 г.) за предаване на двамата обвиняеми за терористичния акт над Локърби на специален шотландски съд. На 5 април същата година двамата либийски агента са доставени на бившата военна база Кемп-Зейст в Холандия, където заседава шотландският съд. Последният приключва своята работа през януари 2001 г., когато Абдел Басет Али ал-Меграхи е признат за виновен и осъден на 20 години затвор, докато вторият либийски гражданин е оправдан. Съдът приема за валидни доказателствата, че именно Меграхи доставя куфар с бомба на борда на самолет по маршрута Малта-Франкфурт, откъдето смъртоносният товар е качен на фаталния самолет на компанията Пан-Ам.

Либийските власти отказват да признаят присъдата и виновността на либийската страна по делото, устройвайки триумфално посрещане на оправдания обвиняем. От либийска страна се обръща внимание на правния прецедент с който резолюции на Съвета за сигурност фактически обезсилват една международна конвенция. Триполи отстоява тезата, че както решенията на Съвета за сигурност на ООН, така и съдебният процес в Холандия, са силно повлияни от политиката на САЩ и Великобритания, и че за разлика от Запада, позицията на Либия е в пълно съответствие с международноправните инструменти. Тази позиция подсилва пропагандната линия на Кадафи, че Либия е подложена на империалистически натиск, който не се изчерпва единствено с англо-американското военно-въздушно нападение от 1986 г.

Впоследствие Либия прави решаваща крачка към окончателното решаване на проблемите, произтекли за нея от терористичните атентати, като се съгласява да изплати компенсации на жертвите от атентата над Локърби, на 170-те пътници на

френския самолет, взривен над Чад, както и на загиналите и пострадалите от взрива в берлинската дискотека “Ла Бел”.

Атентатът срещу дискотеката “Ла Бел”

- На 6 април 1986 г. е взривена западноберлинската дискотека “Ла Бел”. Тя е посещавана от американски военнослужещи. В резултат на взрива са убити двама американски военнослужещи и жена с турско гражданство. Ранени са 230 души.
- Две седмици преди това, в резултат на военноморски инцидент в Средиземноморието между американски и либийски кораби, 35 либийски моряци загиват в международни води в Залива Сирта. Кадафи призовава към арабски атаки срещу американските интереси в целия свят.
- През 2001 г., берлинският съд осъжда либийския дипломат Мусбах Абдулгасем Етер и двама палестинци – Ясер Мохамед Шрейди и Али Шанаа, както и бившата съпруга на единия от тях Верена Шанна съответно на 12 и 14 години затвор за убийствата. Съдията отбелязва липсата на желание за сътрудничество от германските специални служби, което е довело до невъзможност да бъде доказана връзката между либийския режим и извършителите на атентата.
- Шрейди, който по времето на атентата е бил либийски дипломат в Източен Берлин, е екстрадиран от Либия в германия във връзка с атентата.
- На 17 август 2003 г. е съобщено, че Либия е уведомила германското правителство, че е готова да предложи компенсация за взривяването на дискотеката.
- На 3 септември 2004 г. Либия се съгласява да изплати 35 млн. Долара компенсация за ранените в атентата немски граждани (като остава въпросът за убитите и ранените американски граждани).

Атентатът срещу ДС 10 на компанията УТА

На 19 септември 1989 г. френски самолет от типа ДС-10 със 171 души на борда, излетял от Бразавил и направил междинно кацане в Нджамена, се взривява над пустинята Тенере. Няма оцелели от инцидента, причинен от куфар-бомба.

Предисторията: Две години по-рано гражданинът Клод Ришар Гуанджи, жител на Централноафриканската република намерил убежище в Конго (Бразавил), е извикан в либийското посолство в Бразавил, където посланикът в присъствието на своя съветник му възлага задачата да достави на борда на френския пътнически самолет, който

излита на следващия ден, куфар-бомба. Гуанджи се съгласява да вземе куфара на следващия ден от посолството. Междувременно уведомява конгоанските власти, които го съветват привидно да изпълни задачата, като им предаде куфара. След това Гуанджи е посъветван в името на собствената му сигурност да напусне пределите на страната. Две години по-късно, след взривяването на самолета на УТА, той свидетелства пред съдебните власти на тази страна, а впоследствие напуска Конго и се установява в Канада. През 1996 г. Гуанджи отново се връща в Конго, където отстоява тезата, че ако поръчителите на атентата са либийци, изпълнителите му са хора на режима на Денис Сасу Нгесо.

Атентатът:

В последния момент преди излитането на самолета от Бразавил официална конгоанска делегация, включваща приближени на президента Сасу Нгесо се отказва от полета. Разбрал това, министър Иконга успява да се свърже с приятеля си Хисен Хабре, президент на Чад, който е трябвало да се качи на същия самолет в Нджамена. В резултат на предупреждението, президентът на Чад също се отказва да лети и изпраща на свое място свой министър, който загива в атентата. Очевидно е, че при нормално протичане на сценария би загинал Хисен Хабре, който е противник на Кадафи.

Вж. www.congo-resistance.org/attentatdc10.html

Присъдата и компенсациите

През март 1999 г. парижкият съд осъжда задочно на доживотен затвор шестима агенти на либийските тайни служби за участие в атентата.

През януари 2004 г. либийският външен министър Абделрахман Шелкам се среща в Париж с колегата си Доминик дьо Вилпен и с президента Ширак. Няколко дни по-късно, е подписан договор между Либия и семействата на жертвите на атентата срещу самолета над Нигер. Според Сейф ал-Ислам Кадафи, договорът предвижда изплащането на компенсации в размер от един милион долара на семейство. В замяна на това се прекратяват всички по-нататъшни съдебни процедури срещу Либия и нейните граждани. Любопитен детайл – компенсациите ще се изплащат от специален фонд с парите на френски компании, извършващи дейности в Либия.

Междувременно, още през юли 1999 г. Либия и Великобритания постигат съгласие за възобновяване на дипломатическите отношения, след като Либия поема отговорността за смъртта на полицайка в споменатия инцидент от 1984 г. През декември същата година Великобритания възобновява дипломатическата си мисия в Триполи.

Намирането на конкретни решения на тези колкото хуманитарни, толкова и политико-икономически проблеми се осъществява на общия фон на преосмисляне от страна на Кадафи на външнополитическия курс на Либия в периода на обявената от Вашингтон “антитерористична война”. Полковникът добре разбира, че по-нататъшното му управление до голяма степен зависи от това, доколко САЩ и Великобритания ще виждат в лицето на Либия партньор в противодействието на тероризма. Това обяснява обстоятелството, че джамахирията е една от първите държави, която изразява своите съболезнования на САЩ след атентатите от 11 септември 2001 г. Лично Кадафи

заклеймява терористичните актове като “ужасяващи” и призовава либийците да дарят кръв на пострадалите.²⁷ Триполи се отнася с разбиране и към последващите военни действия на Вашингтон и съюзниците от антитерористичната коалиция в Афганистан като “законна самозащита”.

Трябва да се отбележи, че през втората половина на 90-те години самият Кадафи е обект на подривната дейност от страна на ислямистки и фундаменталистки движения. През 1996 г. Либийската ислямистка бойна група прави неуспешен опит за атентат срещу него. В резултат на това, либийското правителство е първото, което издава заповед за арест чрез Интерпол за залавянето на Бен Ладен. През следващите години Либия сътрудничи и с разузнавателните служби на САЩ, предавайки информация за дейността на Ал-Каида и свързаните с нея структури²⁸.

Войната в Ирак ускорява започналия още преди това процес. Като радикална арабска държава джамахирията очевидно не може да си позволи да подкрепи открито “доктрината Буш” и започването на военните действия срещу Саддам Хюсейн. Кадафи обаче използва кризата, за да предложи услугите си за посредничество между Вашингтон и Багдад. За неговата готовност за намиране на компромисно решение сигнализира италианският премиер Берлускони. Показателно е, че либийско-американските контакти, насочени към убеждаването на Триполи да се откаже от разработването на свои програми за оръжия за масово поразяване, започват именно в месеците на дипломатическата криза, предшестваща нахлуването в Ирак. Съответно съгласието на Кадафи да се откаже от ядрено и химическо оръжие идва на 19 декември 2003 г., т.е. непосредствено след залавянето на Саддам Хюсейн.

Три дни след това събитие, джамахирията декларира готовност да подпише протокола към Договора за неразпространение на ядрено оръжие, с който се разрешава на Международната агенция за атомна енергия да извършва щателни инспекции на съответните инсталации на либийска територия. Както впоследствие свидетелстват нейните експерти, Либия е била на път да разработи своя програма за оръжия за масово поразяване. След инспектирането на четири либийски атомни центъра в района на Триполи през 2004 г., те констатирали наличието на по-голяма атомна инфраструктура, отколкото се е смятало преди това. Тя включва десетки центрофуги за обогатяване на уран. Според американската администрация, Либия е търсила начини за доставка на подобни съоръжения дори след началото на преговорите за прекратяване на атомната ѝ програма²⁹. След приключването на инспекциите Либия отказва да разруши устройствата, които биха могли да се използват за мирни цели. В отговор Вашингтон и Международната агенция за атомна енергия заявяват, че не възразяват тази страна да запази две от инсталациите.

²⁷ Washington Times, 28 November 2001

²⁸ Други ислямистки организации, които се противопоставят на Кадафи, са Ислямската освободителна партия, Движението на ислямските мъченици, както и структурите на “Мюсюлманските братя” в тази страна.

²⁹ Само седмици преди Кадафи да разреши на британско-американски екип да инспектира либийските атомни центрове, през октомври 2003 г. в Средиземноморието е задържан кораб с германски центрофуги за Либия. Според говорителя на Държавния департамент Адам Ерели, “как точно това обстоятелство е повлияло върху либийското съгласие да приеме инспекторите, е въпрос, който трябва да бъде зададен на либийците”.

Дискусионен е въпросът, дали предприемайки този радикален ход, Кадафи се поддава на паника пред перспективата Либия да стане обект на американска военна намеса и лично той да последва съдбата на Саддам Хюсейн, или решението му се основава на стратегически избор. Неговият отговор обаче представлява интерес предимно за историците. По-важното е, че въпреки традиционното вживяване на полковника в ролята на капризен и непредвидим актьор на международната сцена, последвалите дипломатически, политически и икономически действия на Триполи като че ли очертават ясна тенденция към реинтегриране на страната в международната общност.

След отказа на Либия от програми за разработване на оръжия за масово поразяване отношенията на Триполи със САЩ навлизат в нова фаза. Още през януари 2004 г. за първи път от идването на Кадафи на власт страната е посетена от американска парламентарна делегация. В края на февруари с.г. САЩ отменят забраната американци да пътуват до Либия. На 23 март 2004 г. в Триполи идва и помощник-държавният секретар Уилям Бърнс. През следващия месец Вашингтон отменя забраната за американските компании да извършват търговски операции и инвестиции в Либия. През лятото на 2004 г. са размразени дипломатическите отношения и в Триполи започва работа Бюро за връзки на САЩ под ръководството на американски дипломат. Логично идва и отменянето на икономическите санкции на САЩ през септември с.г., което на практика означава възобновяване на директни въздушни полети между двете страни и размразяване на либийските парични авоари в американски банки на стойност 1,2 млрд. долара.

Подобна еволюция претърпяват и отношенията на Либия с водещи европейски държави и с Европейския съюз. Уреждането на въпроса с компенсациите за жертвите от терористичните атентати, както и отказът на джамахирията от по-нататъшно разработване на оръжия за масово поразяване позволяват да се отвори нова страница в отношенията между Либия и Италия, които са от стратегическо значение и за двете държави. В началото на февруари 2004 г. министър-председателят Берлускони е първият западен лидер посетил Либия след края на конфронтацията с тази страна. Срещата му с Кадафи е повод за поставянето на дневен ред на нерешените проблеми между Рим и Триполи. От либийска страна се настоява за възмездяване за колониалния период. В отговор италианският премиер изразява готовност, вместо финансови компенсации, Италия да приеме либийци, които да се учат и да се лекуват в тази страна, както и да съдейства за развитието на туризма в Либия. Същевременно Берлускони се нагърбва с посредническа мисия за ускоряване нормализацията на либийско-американските отношения.

Поредното посещение на Берлускони в джамахирията е през август същата година. Визитата допринася за “възстановяване духа на приятелство между италианския и либийския народ”³⁰. Обявено е, че италианските граждани, прогонени от Либия през 1970 г. ще могат да се върнат в тази страна, както и че денят 7 октомври, дотогава честван в джамахирията като “ден на отмъщението” (прогонването на италианските колонисти), вече ще е “ден на приятелството”³¹. Двете големи политически теми на италианско-либийския диалог са борбата срещу тероризма и ограничаването на нелегалната имиграция от Африка към Европа. Между двете страни е постигнато споразумение за създаването на либийска територия на емигрантски

³⁰ Il Tempo.it, 26.8.2004

³¹ Quotidiano Nazionale.it, 7.10.2004

центрове с финансовата подкрепа на Рим, както и за съвместни либийско-италиански патрули по море, въздух и суша, за ограничаване на нелегалната имиграция.³² През октомври 2004 г. се извършва поредното посещение на италианския премиер в Либия по случай откриването там на обект на италианската енергийна компания ЕНИ.

Сътрудничеството между двете страни се развива и на субнационално равнище. С посредничеството на сина на Кадафи Сейф ал-Ислам делегация на регион Ломбардия посещава Триполи, където е приета от министър-председателя и от други официални лица и подписва договор за сътрудничество в редица области на образованието, здравеопазването, културното и икономическото сътрудничество.³³

От интензивността на контактите на най-високо равнище, както и от стратегическата важност на търговско-икономическите отношения между Италия и Либия става ясно, че Рим ще играе водеща роля в диалога между джамахирията и Европейския съюз. Акцентът в политическите преговори върху съвместните мерки за противодействие на нелегалния емигрантски поток Африка-Европа и създаването на своеобразен италианско-либийски модел за решаването на проблема ще оказват и в бъдеще засилващо се влияние върху формирането на общеевропейската политика по този въпрос, както и за интегрирането на Либия в политиката на добросъседство на Брюксел.

Важно значение има и посещението на британския премиер Тони Блеър в Либия през март 2004 г. и срещата му с Кадафи, оценено от Би-Би-Си като “кардинален момент в историята на региона, както и може би в историята на войната срещу тероризма”³⁴. Британският премиер изтъква, че двете страни имат “обща кауза в борбата против Ал-Каида, екстремизма и тероризма, които заплашват не само западния свят, но и арабския свят”. Не по-маловажни са и перспективите за възстановяването на икономическите отношения между Лондон и Триполи. По време на срещата Блеър-Кадафи “Шел” подписва договор за експлоатация на либийски нефт на стойност от 550 млн. британски лири. Впоследствие е обявено, че двете страни ще развият дългосрочно стратегическо сътрудничество в сферата на петролната и газодобивната индустрия³⁶.

През годината на либийското разведряване и германският канцлер Шрьодер също влезе в шатрата на Кадафи. След постигането на окончателното споразумение за компенсации за немските граждани, пострадали от атентата в западнوبرлинската дискотека, на 15 октомври 2004 г. голяма немска делегация прави историческа визита в Либия. Макар според пресата Шрьодер и Кадафи да са били на различни позиции относно войната в Ирак (докато Кадафи призовавал за изтегляне на войските на САЩ, канцлерът изразил съмнение, доколко внезапното напускане на американците е

³² <http://it.news.yahoo.com/040824/203/2wvil.html>

Споразумението обаче не означава, че е намерено окончателно решение на проблема. За това свидетелства фактът, че само месец по-късно италианската брегова охрана залови над 1000 нелегални имигранти, акостирали на остров Лампедуза, южно от Сицилия, и в Сиракуза. Повечето от тях са тръгнали от Тунис, Мароко и Либия. По този повод италианският посланик в Триполи получил инструкции да потърси “максимално сътрудничество с либийските власти в реализирането на вече договорените инициативи за борба с нелегалната имиграция”.

³³ www.grtv.it/2003/29settembre2003/lombardia6.htm

³⁴ BBC, 25 March, 2004

³⁵ Blair: Libya can help fight terror, CNN, May 6, 2004

³⁶ UK firms jostle for Libya deals, BBC, 20 April, 2004

разумно), и двете страни отбелязват успеха на посещението. Изразено е взаимно желание и за намиране на компромисно уреждане по останалите от миналото нерешени проблеми.³⁷ Възобновяването на политическия диалог между Берлин с Триполи отразява и взаимната заинтересованост от развитието на търговско-икономическите отношения (Германия е вторият по големина вносител на либийски нефт, като същевременно е на второ място и по експорт в джамахирията).³⁸ След като още през януари 2004 г. е постигнато споразумение за гарантираните от държавата търговски дългове, които Либия дължи на немски компании още от 80-те години, двете страни провеждат преговори за двустранно споразумение за насърчаване и защита на инвестициите.

С известно закъснение Франция също сондира възможностите за цялостно нормализиране на отношенията с Либия и за разширяване на икономическите връзки с Триполи. На 24 ноември същата година президентът Жак Ширак прави първата визита на френски държавен глава след обявяването на независимостта на Либия през 1951 г.! В разговорите си с Кадафи Ширак предлага “политическо партньорство” на джамахирията, докато Полковникът приветства в негово лице приятел на своята страна³⁹.

Отношенията на Либия с Европейския съюз също следват общата тенденция към нормализация, диалог и сътрудничество. Трябва да припомним, че още през 1996 г. ЕС отменя наложените десетилетие преди това санкции, чийто повод бе убийството на британска полицайка през 1984 г., като остават в сила единствено забраната за търговия с оръжие. Впоследствие, във връзка с прихващането от британските власти на части за ракети тип “Скуд” експедирани от Тайван през Малта за Либия, Европейският съюз в лицето на тогавашния председател на Европейската комисия Романо Проди отменя покана до Кадафи да посети Брюксел. През 2004 г. обаче подобни препятствия вече не съществуват. В рамките на историческа визита на полковника в столицата на Белгия и на Европа през април същата година Кадафи е приет тържествено от председателя на Европейската комисия Романо Проди, който заявява пред медиите: “Много съм щастлив от визитата на полковник Кадафи в Комисията. Това е резултат от петгодишни лични контакти и дискусии между нас двамата”⁴⁰. По-нататък Романо Проди излага важността от привличането на Либия в рамките на многостранната дипломатия в Средиземноморието и Африка. Според него, приоритетите на това сътрудничество в Средиземноморския басейн ще включват гарантирането на мира и стабилността, както и мерки в областта на миграцията, сигурността, икономическата реформа и културния обмен. В тази връзка Европейският съюз се ангажира със задачата за приемането на Либия за пълноправен член на т.нар. Барселонски процес, стартирал през 1995 г.⁴¹ Освен това, Европейският съюз и Либия декларират готовността си да се консултират с

³⁷ Става дума предимно за премахването на мините, останали в Либия от нацистките войски от времето на Втората световна война. По всяка вероятност, немски фирми ще се включат в бъдеще в прочистването на минираните райони в джамахирията.(Schroieder, on first trip to Libya, invites Kadhafi to Germany, AFP:10/15/2004

³⁸ AFP: 10/15/2004

³⁹ Вж. Liberation, 24.11.2004

⁴⁰ Statement by President Prodi during visit of Colonel Kadhafi to the European Commission, April 27,2004

⁴¹ Както е известно, Европейско-средиземноморското партньорство, наричано Барселонски процес, представява широка рамка за политически и социално-икономически отношения между страни-членки на ЕС и техни партньори от Южното Средиземноморие (сред последните са Алжир, Египет, Израел, Йордания, Ливан, Мароко, Палестинската власт, Сирия, Тунис и Турция, като Либия има статут на наблюдател от 1999 г.)

оглед на бъдещото им сътрудничество за развитието и интеграцията на африканския континент. Като един от малкото нерешени въпроси в двустранното сътрудничество Романо Проди посочва и проблема с българските медици, осъдени по СПИН-делото в Бенгази.

Равносметката на годината, изминала след отказа на Кадафи от своите програми за оръжия за масово поразяване, е твърде положителна, а перспективите за бъдещето на процеса на реинтеграция на Либия в международната общност са обнадеждаващи. Но ако в сферата на външната политика и дипломацията сме свидетели на истински поврат към реализъм и сътрудничество, пред джамахирията все още стои историческата задача за въвеждане на институтите на съвременната демокрация и модерните стандарти на защита правата на човека.

3. Делото срещу българските медици в контекста на нормализацията на отношенията между Либия и Европейския съюз

Българо-либийските отношения преминават през няколко стадия. Както бе споменато по-горе, през 70-те и през първата половина на 80-те години двустранните търговско-икономически отношения достигат своя апогей⁴², подпомагани от връзките между двамата държавни ръководители – Кадафи и Тодор Живков. Взаимната симпатия между тези исторически фигури има преди всичко една основополагаща причина – и двамата поставят приоритетите на личната си власт над всякакви идеологии и изпитват взаимно уважение към уменията си да боравят с кадрите и да манипулират “масите”.

След 1989 г. обаче ситуацията се променя коренно – в България е отхвърлен авторитарния модел на управление, икономиката на страната навлиза в продължителна криза, инженеринговите предприятия, които са “локомотивите” на присъствието ни в джамахирията, са приватизирани или маргинализирани, външната политика на страната е изцяло преориентирана към сътрудничество със Запада и към възстановяване на отношенията ни с Израел. Така 90-те години е време на адаптиране на двете страни към новите условия, възникнали след Студената война, чието икономическо изражение е многократното намаляване обема на търговско-стопанските отношения (напр. през този период стокообменът между двете страни не надхвърля няколко милиона щатски долара годишно).

С особена хладина се характеризират отношенията между София и Триполи в края на 90-те години, когато се открояват и двата завещани от предишния период по-сериозни проблема: либийският дълг към България и статутът и условията, при които работят българските специалисти (главно медици), останали на лични договори в джамахирията. През този период българската страна има възможността да осъзнае, че след оттеглянето на политическата подкрепа на Кадафи за развитието на двустранното сътрудничество, решаването на тези и на други проблеми се натъква на все по-трудно преодолими препятствия.

От 1999 г. насам отношенията между България и Либия фактически се превръщат в заложник на делото срещу шестте български medici и техния палестински колега, обвинени в умишлено заразяване със СПИН на над 400 либийски деца. На 8 срещу 9 февруари 1999 г. в Бенгази са арестувани 23-ма българи, наред с около 50 филипинци, поляци, палестинец и още няколко medici от други националности. Впоследствие в ареста остават 7 души (Нася Ненова, Кристияна Вълчева, Валя Червеняшка, Валентина Сиропуло, Снежана Димитрова, Здравко Георгиев и Ашраф ал-Хаджудж), като срещу тях започва полицейско разследване. Както се установява по-късно, още на този първоначален стадий либийските власти допускат драстични нарушения на правата на задържаните чуждестранни граждани, включително и чрез

⁴² През този период българското присъствие в Либия нараства до близо 15 хиляди души, обемът на извършените от България търговско-икономически дейности надхвърля 500 млн. щатски долара годишно, за по-малко от десетилетие (1976-1988 г.) са разменени около 50 посещения на високо държавно и правителствено равнище и др. Военно-техническото сътрудничеството заема ключово място в двустранните икономически и политически отношения през разглеждания период.

физически и психически изтезания⁴³. На 7 март 1999 г. либийските власти информират посолството на България, че шестима български граждани са оставени на разпореждане на следствието за разследване на заразата с вируса ХИВ в детската болница в Бенгази. Това е началото на продължителния следствено-съдебен маратон, който се превръща в основен проблем за двустранните отношения и поставя на карта съдбата на шестимата подсъдими.

През досъдебната фаза Либия допуска следните сериозни нарушения на правата на задържаните дори в разрез със собствените си закони⁴⁴:

- Нарушаване на двустранната консулска конвенция между България и Либия, предвиждаща право на установяване на контакт на консулския представител в Либия със задържаните през първоначалния период на следствието (под смехотворния предлог, че подобни контакти щели да попречат на следствието);
- Необосновано отлагане допускането на среща със защитника на обвиняемите от българска страна, както и впоследствие забавянето на неговото официално упълномощаване да ги представлява пред съда;
- Драстично нарушаване правата на обвиняемите и тяхното подлагане на изтезания от длъжностни лица.

Самото обвинение, повдигнато срещу шестимата български медици и техния палестински колега през февруари 2000 г., говори за политизиране на казуса. Срещу тях са повдигнати обвинения в умишлено заразяване на либийските деца, които могат да се разпределят в три основни групи: престъпления срещу здравеопазването, престъпления срещу обществения морал и престъпления срещу валутния и митнически режим. Цялостната картина на обвиненията е допълнително усложнена от кумулативното предявяване на няколко обвинения, съдържащи презумпцията за действия срещу сигурността на държавата. От процесуална гледна точка определящо значение има обвинението в престъпление по Глава II, Раздел I “Престъпления срещу вътрешната сигурност на държавата” на Наказателния кодекс на Либия⁴⁵. Според либийското законодателство, такива престъпления са подсъдни на Народния съд, специална юрисдикция на Държавна сигурност, а обвиненията се поддържат от Бюрото за народен иск, специална прокуратура по дела, засягащи националната сигурност.⁴⁶

Самото съществуване на подобни органи, характерни за “революционното правосъдие”, които се ползват със специални правомощия за разследване и наказване предимно на политическите противници на режима, свидетелства за несъстоятелността на претенциите за провеждането на справедлив съдебен процес. Обстоятелството, че българските medici и техният палестински колега, са предадени на подобен политизиран съд, свидетелства за пропагандно-политическия характер на процеса.

Междувременно по настояване на българската страна и със съдействието на Фондация “Кадафи” официалните либийски власти допускат чужди експерти да направят своя експертиза за причините на трагедията. Френският професор Монтание и

⁴³ Вж. Владимир Шейтанов. СПИН процесът в Триполи (Из дневника на адвоката), София, 2004 г., с. 24

⁴⁴ Пак там, с.26

⁴⁵ Пак там, с.97

⁴⁶ Пак там

италианският професор Колици посещават Либия и изготвят доклад за епидемията от СПИН в болницата в Бенгази. Докладът на двамата известни учени дава ясен отговор на това, кога е започнала трагедията в Бенгази, какви са източниците на заразата и причините за нея. Този доклад фактически оневинява шестимата български медици по обвиненията за заразяването на децата. С логистичната подкрепа от българска страна бе осигурено и явяването на двамата професори в съда в Бенгази на 3 септември 2003 г., където те свидетелстваха в полза на защитата на медиците.

Мнението на експертите

Д-Р ДАНАИЛ БЕШКОВ - директор на Националната СПИН-лаборатория, пратеник на Междуведомствената комисия. Според него напълно несъстоятелно от медицинска гледна точка е заразяването със СПИН на либийските деца да е станало както е представено в обвинението. Той смята, че става въпрос за хоризонтално предаване на заразата, т.е. част от децата са се заразили от болни вече деца.

Според д-р Бешков изследванията, направени от известните вирусолози и специалисти по СПИН професорите Люк Монтание и Люк Перен, потвърждават тезата, че либийските деца, заразени със СПИН в болницата в Бенгази, са пострадали от вътрешноболнична инфекция.

Изследванията, направени в клиниките в Париж и Женева, показват, че децата от болницата в Бенгази не са заразени само с ХИВ вирус. Близко половината от тях (47 %) са заразени с хепатит С, а 33 процента страдат от хепатит Б. Сред децата съществуват и различни комбинации на ХИВ-вируса плюс хепатит С или хепатит Б.

Изследванията в клиниките разкриват най-малко две разновидности на СПИН и четири различни подтипа на хепатит С, което показва, че вече болни деца са постъпвали в болницата и така се е създало огнище на зараза, според д-р Бешков.

Желанието на експертите е да се направят по-обширни изследвания, да се установи причината за епидемията и да бъдат взети мерки за предотвратяване на други подобни случаи.

Позовавайки се на мнението на експерти, д-р Бешков смята, че сред факторите, които благоприятстват разпространението на СПИН в Либия, е притокът на африканци от целия континент, който е пламнал от страшната болест. Д-р Бешков цитира данни, според които 36 процента от населението на Ботсвана и 20 процента от жителите на ЮАР са болни от СПИН.

ПРОФ. ЛЮК МОНТАНИЕ от Института Пастьор в Париж. Негова е първата публикация в световната медицинска литература за откриването на вируса на СПИН през 1983. 67-годишният професор е носител на множество международни награди: Розен, Галиен, Хайнекен, Ласкер. Кавалер и командор на Почетния легион. Проф. Монтание е посещавал Либия заедно с професор Стефан Бланш, в чиято клиника в Париж са били изследвани част от либийските деца. Проф.Монтание има фондация за превенция на СПИН-а в Ню Йорк.

Швейцарецът **ЛЮК ПЕРЕН** работи в Женевската университетска болница, един от най-големите специалисти в областта на ретровирусите, към които принадлежи и вирусът на СПИН.

ПРОФ. ВИТОРИО КОЛИЦИ е сред най-видните изследователи на вируса на СПИН в Европа. Той е ръководител на лабораторията по имунохимична и молекулярна патология към факултета по Биология на университета Тор Вергата, Рим, Италия. Заедно с френския си колега Люк Монтание от 2002 г. той работи по доклад за това как и кога е станало заразяването с вируса на близо 400 либийски деца в болницата в Бенгази. Крайният доклад на двамата учени е предаден на либийските власти, поръчител на експертизата, през април 2003г. До средата на 2003 г. Колизи посещава Либия три пъти. Той изследва и модификациите на вируса на СПИН, изолиран от организмите на либийските деца в три болници - в Рим, Женева и Франция. Общият извод е, че всички варианти на вируса са твърде сходни помежду си и че дори имат общ произход.

Изт. БТА

Вероятно под въздействието и на тези свидетелства, през февруари 2002 г., след двугодишно разглеждане на делото, Народният съд е принуден да признае, че обвиненията за заговор срещу сигурността на страната са несъстоятелни, и прехвърля делото на обичайните съдебни органи на страната⁴⁷. Последвалият ход на делото обаче показва, че въпреки привидното деполитизиране на процеса, неговото използване за вътрешнополитически цели продължава и в рамките на обичайните съдебни органи за да завърши със смъртна присъда на първа инстанция две години по-късно за петте медицински сестри⁴⁸.

Съдебната система в Либия

Тя е триинстанционна. На най-ниското стъпало са общите съдилища, компетентни да решават спорове с нисък интерес на иска и да се произнасят по дребни нарушения. Т.нар. първоинстанционни съдилища, какъвто е Народният съд, решават като първа инстанция дела извън компетентността на общите съдилища и като втора инстанция дела, по които вече се е произнесъл общ съд.

Втора инстанция спрямо първоинстанционните съдилища са апелативните съдилища. В Либия има три апелативни съдилища - в Триполи, в Бенгази и в Сабха. Най-високата съдебна инстанция е Върховният съд, чиито членове се назначават от Генералния

⁴⁷ Аргументирана критика на мотивите на обвинението е направена в цитираната тук книга на адвоката на обвиняемите българи Владимир Шейтанов "СПИН процесът в Триполи".

⁴⁸ На 6 май Наказателният съд в Бенгази осъди на смърт чрез разстрел медицинските сестри Кристияна Вълчева, Нася Ненова, Валентина Сиропуло, Валя Червеняшка, Снежана Димитрова, както и палестинския лекар Ашраф ал-Хаджудж по обвинение, че са заразили умишлено с вируса на СПИН над 400 либийски деца. Д-р Здравко Георгиев бе осъден на 4 години затвор по обвинение за неправомерно опериране с чужда валута. Той беше освободен, тъй като вече е излежал присъдата си.

Народен Конгрес.

Правните норми, с които Народният съд се съобразява, са без съмнение конституцията на страната и Наказателният закон, както и в известна степен ислямското каноническо право Шариата, чиято правна валидност бе призната с конституцията на страната. Съгласно разпоредбите на конституцията, приета на 11 ноември 1969 г. като временен акт, престъпленията и съответните наказания се установяват само със закон. Възприема се и презумпцията, че всеки е невинен до доказване на противното. Конституцията гарантира правото на защита на обвиняемите и забранява извършването на физическо или психическо насилие срещу обвиняеми лица и изтърпяващи наказание лишаване от свобода.

Либийското законодателство е силно повлияно от традициите на континенталната правна система и по-специално от италианското право. Либийският наказателен закон от 1954 г. определя три категории престъпления с различна степен на сериозност - углавни престъпления, простъпки и нарушения. Използва се и религиозната квалификация на човешките постъпки по Шариата като задължителни, препоръчителни, допустими, осъдителни или забранени. Либийските юристи и теолози все още не са постигнали съгласие по начините за съвместяване на двете системи.

През 1973 г. е приет нов Наказателен закон, с който между другото се криминализират и някои прояви срещу държавната сигурност. Въвежда се смъртната присъда за престъпления срещу принципите на революцията, при държавна измяна, опит за насилствена промяна на формата на управление и умишлено убийство. След опита за преврат през 1975 г. либийският Генерален народен конгрес приема нови поправки към Наказателния закон, в които се съдържат състави като заговор с чужденци срещу държавата, разкриване на военни или държавни тайни, притежание на средства за шпионаж и пр.

Що се отнася до наказанията, традиционните наказания по Шариата като отсичане на крайник и бой с пръчки в съвременна Либия се възприемат като нехуманни. Без формално да отхвърля наказанията по Шариата, либийската съдебна система широко прилага съвременни наказания като лишаване от свобода за различни срокове. Използва се и смъртното наказание въпреки неколкочкратните призови на Муамар Кадафи за отмяната му.

След като на 17 февруари Народният съд отхвърли обвинението в заговор срещу либийската държава СПИН-делото бе върнато в Главна прокуратура. Дали то ще бъде предадено в наказателния съд зависи от решението на Обвинителната камара. Камарата се занимава само с тежки престъпления. При престъпленията от общ характер прокуратурата сезира направо наказателния съд. Обвинителната камара не взима решение без да е приключило разследването. Тя е мястото, където обвиняемите могат да отхвърлят обвиненията или да се откажат от самопризнания. Съдията-следовател има същите права като прокурора. Обвинението е пряко, прокурорът представя обществото.

При установяване на престъпление полицията може да задържи само за 24 часа заподозрения, а след това трябва да предаде събраната информация в Главна прокуратура. Прокуратурата може да освободи задържаните или да потвърди задържането им в срок от 6 до 25 дни. Този срок може да бъде продължен от

апелативната колегия, а след като започне процесът - от съда. В срок от 30 дни присъдата може да бъде обжалвана в Апелативния съд и в наказателната колегия на Върховния съд. Върховният съд обаче не издава присъди, а следи за спазването на закона и ако прецени, че има нарушения, връща делото да бъде разгледано в друга колегия на съда. . (изт. www.bta.bg)

Трябва да се отбележи, че по странен стечение на обстоятелствата СПИН-процесът съвпада с най-интензивната фаза от дипломатическите контакти във връзка със започването на съдебния процес по делото Локърби. В период, когато либийското ръководство прави своя “исторически компромис”, съгласявайки се да предаде на шотландското правосъдие свои сънародници, то фактически превръща в политически заложници чуждестранни граждани⁴⁹. По такъв начин СПИН-процесът се превръща в огледално отражение на процесите срещу Либия в Холандия, Франция и Германия с всички произтичащи от това последици за публичното им представяне:

- Стремелът на всяка цена да се докаже, че действията на Либия са в пълно съответствие с международното и вътрешното право (за разлика от политизирането на антилибийските процеси в Европа);
- Нагласата към представяне както на процесите срещу либийски граждани, така и на СПИН-процеса като прояви на международен заговор срещу джамахирията;
- Демонстриране на “добрата воля” на политическото ръководство на страната за решаване на хуманитарните проблеми, произлезли от разследваните престъпления.

От друга страна, паралелното развитие на казусите подтиква либийските власти да разглеждат СПИН-делото като вид компенсация за трите дела срещу Либия в три направления:

- Политически, като инструмент за натиск върху България и западните ѝ съюзници;
- Социално-икономически, като механизъм за привличане на финансови средства на ЕС за развитие на либийското здравеопазване;
- Пропагандно-психологически - чрез настояване за компенсации за семействата на заразените и починалите либийски деца и по този начин получаване на своеобразна реабилитация за националното унижение с изплащането на компенсации по трите антилибийски дела.

⁴⁹ Връзката, която либийското ръководство прави между тези два процеса, бе потвърдена и от изявление на Сейф ал-Ислям Кадафи пред “Ню Йорк таймс”, в което той препоръчва размяна при определени условия на българските медици срещу намиращия се в шотландски затвор либийски гражданин, осъден за взривяването на самолета на Пан Ам над Локърби.

- В завършения си вид зависимостта между делото срещу двамата либийци по атентата над Локърби и това срещу българските медици и техния палестински колега намера израз в директното внушение за евентуалната размяна на осъдения и излежаващ присъдата си в Шотландия Ал-Меграхи срещу българските медицински сестри.

Естествено, политизирането на този казус и особено произнасянето на смъртни присъди срещу българите и палестинския им колега носят и определени рискове – светът за пореден път получава доказателство за нарушаване правата на човека в тази страна.

СПИН-процесът от самото си начало се превръща в най-сериозният проблем на двустранните политически отношения. Българската страна изхожда от по същество правилната презумпция, че делото е с политически характер и, следователно, би следвало неговото евентуално решаване да бъде извършено с дипломатически и политически контакти⁵⁰. До произнасянето на присъдата българската дипломация използва традиционните канали и форми на диалог с либийските власти, като се стреми да ограничи негативния ефект на този казус върху цялата палитра на двустранните отношения. Не на последно място това би означавало значително усложняване положението на работещите в Либия около хиляда и петстотин български специалисти.

След предявяването на обвиненията настъпва засилена дипломатическа и политическа активност от българска страна. За сравнително кратък период по искане на София са разменени няколко държавни посещения. След 2001 г. правителството засилва дипломатическата активност във връзка с процеса, а министърът на външните работи Соломон Паси успява да се срещне с полковник Кадафи. Единственото обаче, което последният обещава, е че ще следи развитието на процеса. Впоследствие, по време на първото си посещение в Брюксел и срещата си с председателя на Еврокомисията Романо Проди, либийският ръководител си присвоява ролята на медиатор в процеса: “Използвах моралното си влияние в либийската съдебна система, за да призова да бъдат допуснати всякакви адвокати, да бъде разрешено присъствието на посланика, за да може правителството на България да бъде свидетел на всяко решение на съда”, твърди Кадафи.⁵¹ Според него, светът вече се е убедил, че процесът в Бенгази е публичен, открит и справедлив.⁵²

Междувременно либийската страна извлича максимални дивиденди от СПИН процеса. Във вътрешнополитически план твърдението за заговор на чуждестранните medici, организиран и финансиран от Израел, до голяма степен тушира зараждащото се обществено недоволство в Бенгази, като прехвърля всичко от болната на здравата глава - вместо съответните либийски власти да понесат отговорност за скандално ниските стандарти на хигиена и за отсъствието на елементарни средства за защита

⁵⁰ Въпросът за оценката на ефикасността на действията на българските власти и общественост в защита на нашите medici и техния палестински колега не е в обсега на настоящата разработка. Той несъмнено е важен и от гледна точка на формирането на съвременни механизми за защита правата на нашите сънародници зад граница, съобразени с международноправните инструменти и би следвало да стане обект на безпристрастно проучване с участието на експерти в съответните области.

⁵¹ www.btv.bg, 27 април 2004 г.

⁵² Пак там

срещу зарази⁵³ на пациентите в болницата в Триполи, отговорността е прехвърлена на чужди граждани и дори на чужда държава.

Тезата за заговора се използва от Либия и на международни форуми. Така например, зам.-постоянният представител на тази страна в ООН говори за това на кръгла маса на тема “СПИН и правата на човека” в рамките на специалната сесия на Общото събрание на ООН през юни 2001 г. Едва след като Народният съд отхвърля обвинението за международния заговор срещу сигурността на джамахирията на 17 февруари 2002 г. се променя и официалната позиция на Либия. Това обаче съвсем не означава отказ от извличането на политически дивиденди от делото.

Естествено най-активно либийските власти използват казуса с медиците в отношенията си с България. През този период Триполи не може да не се поздравя с обстоятелството, че именно България в качеството си на председател на Съвета за сигурност на ООН внася, заедно с Великобритания, проекторезолюция за сваляне санкциите срещу Либия. Важен етап в политизирането на СПИН-процеса започва след официалната покана България да се присъедини към Европейския съюз, получена през 2003 г. Обстоятелството, че страната ни *де факто* вече е в орбитата на общоевропейската политика и предстои да стане равноправен член на ЕС, значително повишава политическата цена на процеса. За Триполи, както и за София, европейският хоризонт на България превръща проблема с медиците ни и в проблем на либийско-европейските отношения. Разликата е в това как двете столици подхождат към новите реалности – ако за София “европейският фактор” е своеобразна гаранция за цивилизован изход от процеса, за Триполи това е възможност за превръщането на българите в заложници на либийските претенции към Европа.

Тези претенции са конкретизирани от външния министър на Либия Абделрахман Шалкам през септември 2004 г., който заявява, че Европейският съюз трябва да компенсира заразените със СПИН деца в Бенгази по делото с българските медици. При това той мотивира либийското искане със съгласието на Триполи да изплати компенсации за жертвите на атентатите над Локърби, Нигер и в дискотеката “Ла бел” в Берлин⁵⁴. Очертава се не само възможността Либия да “изтъргува” в своя икономическа полза СПИН-процеса, но и да го превърне в основен аргумент в пропагандната война със “Запада”. Освен това, Либия започва да внушава на международното обществено мнение, че СПИН епидемията в страната е свързана до голяма степен и с дългогодишното международно ембарго над страната. По такъв начин, по думите на външния министър Соломон Паси, либийците превръщат медиците ни в тази страна в “жертвен агнец” за чужди прегрешения.⁵⁵

Не на последно място СПИН-процесът се използва и за лансирането в голямата политика на сина на либийския лидер Сейф ал-Ислам ал-Кадафи⁵⁶. В хода на процеса срещу седемте медици неговата благотворителна фондация действително помага на българите, като урежда преместването им в самостоятелна арестантска вила. Това наподобява класическа схема на разпределение на ролите, в която синът на Кадафи придава хуманност на действията или по-скоро на намеренията на либийския режим.

⁵³ Това е констатирано от екип на Световната здравна организация, извършил наблюдателна мисия в същата детска болница в Бенгази от 27 декември 1998 г. до 11.01.1999 г. (Пак там, с.115).

⁵⁴ Вж. Mediapool.bg, 21.09.2004

⁵⁵ Вж. Vsekiden.com, 28.09.2004

⁵⁶ See Raula Khalaf. “Finding a place for the son” in: Financial Times, 11.09.2004

От своя страна, изхождайки от загрижеността си за съдбата на медиците и от обещанията на либийската страна за справедливост, България допълва активизирането на българо-либийския диалог с усилен международни контакти за мобилизиране на подкрепа за българската позиция. Особено след произнасянето на смъртните присъди със случая са запознати и са помолени за подкрепа в рамките на възможностите си редица международни организации: СЗО, ООН, Лигата на арабските държави, ПАСЕ на Съвета на Европа, ОССЕ. С въпроса са запознати и Съвета за сигурност и Общото събрание на ООН и лично генералния секретар Кофи Анан. Информирани са и специализираните органи на ООН в областта на правата на човека – Службата на Върховния комисар по правата на човека, съответно Върховните комисари по правата на човека, председателите на Комитета по правата на човека, Комитета срещу изтезанията и т.н.

В двустранните си контакти България също така търси съдействието на Вашингтон, Брюксел и други влиятелни столици за оказване на натиск върху Триполи за благоприятен изход от делото. Тези дипломатически усилия съвпадат с финализирането на процесите на отмяна на американското ембарго срещу Либия, както и ембаргото на Европейския съюз срещу тази страна. В тази връзка например, представяйки пред журналисти мотивите за частичната отмяна на американските санкции срещу Либия, пресекретарят на Белия дом Скот Маклелън заявява, че “САЩ са загрижени за съдбата на българските медици”. От друга страна говорителят Адам Ерели заявява: “Случаят с българските медици е въпрос за човешки права и правен казус и ние изразихме нашата тревога пред либийското правителство. Ние изказахме загриженост, че действията на либийците са неоправдани и произволни и поискахме случаят да бъде преразгледан и да се уреди благоприятно”.⁵⁷ С други думи, Вашингтон сигнализира на Кадафи, че по-нататъшното подобряване на американско-либийските отношения, включително изваждането на Либия от списъка на държавите, спонсориращи терористи и пълното отменяне на ембаргото ще зависят и от решаването на този хуманитарен въпрос. Тази позиция е потвърдена още веднъж във връзка с посещението на помощник-държавния секретар Уилям Бърнс в Либия.⁵⁸

Естествено най-важно значение имат дипломатическите усилия на България в Брюксел и в западноевропейските столици. Европейският съюз е информиран редовно за хода на съдебния процес както в Работната група СОМАГ към Съвета на министрите на ЕС, така и на двустранна основа с периодична кореспонденция и срещи между българския външен министър и неговите колеги от ЕС. Освен това се използват всички форуми на ЕС с българско участие, по време на които европейските партньори са информирани за последното развитие на делото и е търсена тяхната по-нататъшна солидарност и подкрепа за бързото и справедливо приключване на делото. Потърсена е и подкрепа от Европейския парламент.

Същевременно за нарушенията по време на следствието и по време на воденото на първоначалния процес от Народния съд, включително и за насилията, на които са били подложени подсъдимите за изтръгване на самопризнания са алармирани и правозащитни неправителствени организации като Българския Хелзинкски комитет и Амнести интернешънъл.

В резултат на тези усилия, с решението за отмяна на санкциите срещу Либия външните министри на ЕС изразяват загриженост за съдбата на петте осъдени на смърт

⁵⁷ Вж. Mediapool.bg, 21.09.2004

⁵⁸ Дневник online, 14.02.2005

български медицински сестри. Според британския външен министър Джек Стро, Европейският съюз ще продължи да оказва натиск над либийските власти за решаване на случая.⁵⁹ Същевременно ЕС поставя като условие за присъединяването на Либия към т.нар. барселонски процес именно постигането на благоприятен изход от делото срещу медиците.⁶⁰

Диалогът ЕС-Либия в контекста на СПИН-процеса включва не само европейски внушения за необходимостта от справедлив изход от делото срещу българските медици и палестинския им колега⁶¹, но и търсенето на форми за облекчаване страданията на заразените либийски деца, както и за ограничаване размерите на СПИН епидемията в тази африканска държава. Тук отново проличават различните подходи на Европа като цяло, от една страна, и на Либия, от друга. Докато Кадафи се стреми да постигне своето, а именно – имплицитно признание за отговорността на българите за заразяването на децата чрез съгласие за изплащане под една или друга форма на компенсации на техните семейства⁶², европейският подход акцентира върху решаването на хуманитарните аспекти на една епидемия, която е част от по-общия проблем с геометричната прогресия в разпространяването на СПИН-заразата в африканския континент. България, както и европейските ѝ партньори, категорично отхвърлят идеята за изплащане на компенсации. Зам.министърът на външните работи Гергана Грънчарова изтъква в тази връзка следното: “Възможността за преговаряне с родителите на децата е предвидена в либийското право и е многократно предлагана за разглеждане от либийска страна. Но това може да бъде разглеждано като вариант само и единствено, ако една от страните по делото признава своята вина, или ако събраните доказателства сочат за наличие на вина. За щастие българският случай не е такъв.”⁶³

Същевременно българските власти не отричат обсъждането на съвместен европейски план за действие, който предвижда оказване на целева финансова помощ на Либия. При това, по думите на зам-министър Грънчарова, “отделни държави-членки на ЕС са изразили желание да подпомогнат този процес на набиране на средства, на създаване на условия за преодоляване на проблема със СПИН в Либия, на подпомагане на заразените вече деца и тяхното лечение”.⁶⁴

Още преди вдигането на европейското ембарго, след срещата си с либийския си колега в Ню Йорк министър Соломон Паси заявява, че България ще преговаря директно с правителството на Либия за съдбата на осъдените на смърт наши медицински сестри след окончателното решение на съда. Той уточнява, че политическите преговори ще се водят след като са изчерпани юридическите средства: “Въпреки че с казуса са ангажирани всички международни институции, все пак решенията няма да се вземат в Ню Йорк или Париж, а в Триполи, заявява Паси”⁶⁵.

⁵⁹ Пак там, 11.10.2004

⁶⁰ 24 часа, 5.10.2004

⁶¹ Именно за тези внушения сподели Кадафи в емоционалната си реч на срещата на върха на Арабската лига на 23 март 2005 г. (Вж. 24 часа, 24.03.2005 г.)

⁶² Други форми на компенсация, споменати от външния министър на Либия, са ЕС да се ангажира с лечението на болните деца в Европа или да финансира построяването на специална болница в Бенгази. (Вж. Vsekiden.com, 28.09.2004).

⁶³ Пак там

⁶⁴ Пак там

⁶⁵ Пак там

В края на 2004 г. обаче става ясно, че подобни преговори трябва да включат поставените от либийска страна искания за изплащане на компенсации, които първоначално породиха разнопосочни реакции от българските власти⁶⁶. В тази посока е и декларацията на либийския Генерален народен конгрес (парламента на джамахирията), в която този орган твърди, че заразяването на децата е престъпление срещу човечеството и настоява да бъдат изплатени равностойни обезщетения на семействата на пострадалите от болестта, както и виновниците да получат най-тежки наказания⁶⁷.

В отговор на тези искания българските власти заявяват, че България не може да приеме искането за компенсации, което би означавало признание за отговорността на медиците ни за заразяването на либийските деца. От своя страна председателят на Народното събрание Огнян Герджиков е изпратил писмо до председателите на парламентите на европейските страни и до други председатели на парламенти, в което изразява загриженост по повод декларацията на либийския Генерален народен конгрес, свързана със съдебния процес срещу българските медици в джамахирията, и че България е убедена, че осъдените на смърт български медицински сестри са невинни⁶⁸.

Конкретните искания за компенсации бяха формулирани и в започналото в началото на февруари 2004 г. гражданско дело срещу петте български медицински сестри, заведено от родителите на две от починалите деца.⁶⁹

Не е ясно и дали другото дело – срещу деветте либийски офицери и срещу един лекар, обвинени за насилие срещу българските медици – ще доведе до присъда, както и доколко тя би повлияла върху изхода от СПИН-делото.⁷⁰

⁶⁶ На този извод навежда твърдението на министъра на правосъдието Антон Станков, че “все още няма позиция на правителството дали то е склонно да приеме обезщетяването като вариант”. Вж. Сега, 7.12.2004 г.

⁶⁷ БТА, 12.12.2004 г.

⁶⁸ Пак там

⁶⁹ Претенциите на родителите са за около 4,5 млн. долара. Делото, по което е обвинена и либийската държава, бе отложено за 20 март 2005 г. На среща на български журналисти с представители на другите семейства се споменава и цифрата 100 млн. евро, като освен това се настоява децата да бъдат лекувани безвъзмездно в европейски клиники, като България осигурява лекарствата, както и да бъде построена специализирана клиника в Бенгази (Стандарт, 14.02.2005 г.).

⁷⁰ Това дело също бе отложено – за 22 март 2005 г. Вж. www.bta.bg, 14.02.2005 г.

Неясните перспективи

Завръщането на Либия в международната общност представлява продължителен и нееднозначен еволюционен процес, чието начало датира от втората половина на 90-те години*. Новата либийска политика на прагматизъм се изразява в осезаема промяна в международното поведение на джамахирията, отдалечавайки я не само от първоначалната фиксидея на Кадафи за цивилизационна конфронтация (възродената ислямско-арабска цивилизация срещу империалистическия Запад и безбожния комунистически Изток) и разрушаване на глобалното и регионалното статукво, така и от прикритата тактика на Триполи, насочена срещу редица западни държави, както и срещу близоизточни и африкански режими. Самият Кадафи дава следната дефиниция на новия прагматизъм: “Америка е голяма държава. Ние сме малка развиваща се страна и желаем да развиваме добри отношения с всички”.⁷¹

Конкретните измерения за настъпилата промяна са стратегически (отказът на Кадафи от по-нататъшно разработване на програмите за оръжия за масово поразяване, и принципната му позиция срещу ислямския тероризъм), както и политико-хуманитарни – финализиране на започналия още от края на 90-те години преговорен процес за компенсиране жертвите от терористичните актове срещу самолетите на Пан Ам, ЮТА и срещу берлинската дискотека. Завръщането на Либия в международната общност приключва с отменянето на различните ембаргови режими, наложени не само от ООН, но и в двустранен порядък, както и възстановяването на дипломатическите отношения с водещи западни държави.

Доколко Либия окончателно е изоставила своите претенции да играе ролята на регионален център на сила и се е превърнала в нормална държава, решена да използва рационално огромните си нефтени находища, все още е дискуссионен въпрос. Разбира се, съществуват редица дългосрочни фактори, които са в полза на трайно стабилизиране на отношенията между Либия и САЩ. На първо място сред тях е стремежът на Вашингтон да представи промяната в либийското поведение като пряко следствие и доказателство за успех в борбата срещу тероризма. Освен това САЩ са заинтересовани да не допуснат създаването на ново огнище на напрежение в рамките на арабския свят. Не на последно място трябва да се отбележи взаимната заинтересованост на Америка и Либия от завръщането на големите петролни компании в тази страна и възобновяването на търговско-икономическите отношения.

Разграничаването на Либия от ислямския тероризъм и премахването на либийските програми за оръжия за масово поразяване откриват нови възможности за активизиране на политическите и особено на търговско-икономическите отношения на Триполи със страните от Европейския съюз. Принадлежността на Либия към средиземноморската общност и близостта ѝ до южноевропейските държави превръщат процесите на нормализация в елемент на средиземноморската стабилност. Добра илюстрация за интеграционните перспективи, обусловени от близостта между джамахирията и най-близката ѝ континентална държава – Италия, е проектът за прокарване на газопровод между двете страни и континента. Обстоятелството, че Либия е своеобразната врата за емигрантската вълна от Африка към Европа, обуславя

* Проблематично е дали изобщо може да се говори за трайно интегриране на страна като Либия в международната общност.

⁷¹ <http://www.grandinotizie.it/daz/1083.htm>

засиленото либийско-италианско сътрудничество за пресичане на незаконния трафик на хора през Средиземно море. На свой ред подобна роля ще увеличи влиянието на Триполи и върху общоевропейската политика по този проблем.

От друга страна Обединена Европа и водещите държави-членки на Европейския съюз са заинтересовани от приобщаването на Либия към Барселонския процес, предвиждащ създаване на свободна търговска зона и сътрудничество между държавите от средиземноморския басейн в различни области на икономиката, екологията и политиката. От гледна точка на Брюксел джамахирията би могла да бъде важен партньор при осъществяването на африканската политика на Съюза и преди всичко политиката на съдействие за уреждането на конфликтите на този континент и усилията за справянето с глада и епидемиите (в частност на СПИН) в редица африкански държави.

Нормализирането на отношенията на Либия с водещите западноевропейски държави (Италия, Германия, Франция, Великобритания и др.) несъмнено създава благоприятна дипломатическа среда за поставянето на проблема с осъдените на смърт български медици и техния палестински колега. Този казус, наред с хуманитарния залог, остава най-сериозната пречка пред възстановяване на българо-либийските отношения и от решаването му ще зависи перспективата за техния възход. Повишаването на европейския статус на държавата ни след официалната покана за членство в ЕС постави по нов начин този българо-либийски проблем пред Брюксел, както и пред дипломатията на редица държави-членки на съюза. Още по-пряка ще е тази зависимост след подписването в края на април 2005 г на договора за присъединяване на България към Европейския съюз.

Същевременно либийските власти се стремят да извлекат максимални изгоди от възникналата ситуация. По всяка вероятност, предстоящото влизане на България в Европейския съюз ще бъде използвано от джамахирията за превръщането на възела от проблеми около СПИН-делото и неговото обвързване по-конкретно със съдбата на осъдения за атентата “Локърби” либийски гражданин в част от либийско-европейския диалог.

Налице са редица свидетелства, че целта на Кадафи е изтръгването на европейски отстъпки в замяна на евентуалното освобождаване на българите. Те могат да се групират в две категории:

- Икономически⁷² (предоставяне на преки компенсации за семействата на пострадалите либийски деца, привличане на европейски помощи за развитието на либийското здравеопазване, частично опрощаване на либийския дълг към България и др.).
- Политически (ангажиране на ЕС с отстоявани от Либия проекти за решаване на някои общоафрикански проблеми и преди всичко за ограничаване на СПИН-пандемията на континента; поставяне на политически искания и условия пред София).

⁷² Според думите на либийския външен министър, “ако бъдат изплатени компенсации на семействата на жертвите и ако болните бъдат лекувани в сътрудничество с ЕС, тогава случаят с българските медицински сестри може да бъде преразгледан”. (“Сега”, 7.12.2004)

В крайна сметка постигането на компромис по СПИН-делото ще е от полза за всички участници в преговорите, тъй като в противен случай самата Либия рискува да компрометира постигнатия напредък в процеса на нормализация на отношенията си с външния свят, както и да отдалечи перспективата от активизиране на сътрудничеството с ЕС и водещи европейски държави. От своя страна България категорично отказа да преговаря за компенсации, което би означавало да допусне виновност на българските медици и техния палестински колега⁷³.

Във вътрешнополитически план кризата в българо-либийските отношения би следвало да допринесе за разработване на цялостна концепция за ефикасната защита интересите на българските граждани в чужбина и в по-общ план за по-тясното интегриране на хуманитарните приоритети и ценности в рамките на българската външна политика и дипломатическа практика. Конкретно СПИН-казусът би следвало да доведе до изработването на механизъм за превантивна дейност на представителите ни в Либия, насочена към оптимална защита интересите и правата на хилядите български специалисти в тази страна.

В контекста на общоевропейската политика на България усилията за представяне на българската гледна точка по делото, както и за ангажиране на инструментите и механизмите на Европейския съюз и на водещи европейски държави с казуса са едновременно предизвикателство и добра школа за българската дипломация. Професионализмът и хуманитарният ангажимент на българските власти, дипломатически представители и политици могат да допринесат за подобряване на новия имидж на страната и за установяване на добро сътрудничество с бъдещите ни партньори в рамките на ЕС и неговите институции.

Трябва обаче да се отбележи, че за разлика от действията на либийските власти и обществеността на джамахирията, където се наблюдава синхронизиране на изявленията и действията на различните институции на джамахирията, в България преобладава рефлексът на конфронтацията между управляващи и опозиция, държава и гражданско общество. Всичко това е обяснимо в контекста на демократичния плурализъм, но не допринася за утвърждаването на единна национална позиция по този остър проблем и е в ущърб на интересите на обвиняемите български medici.

⁷³ Пак там